

اسماء، خانم محدث نابینا

محمد نوری

اسماء دختر ابوبکر (عبدالله بن ابی قحافه)، ۲۷ سال پیش از هجرت به مدینه، در شهر مکه چشم به جهان گشود. در مکه رشد کرد و در جوانی با زبیر بن عوام ازدواج نمود. جزء بیست نفر نخستین اسلام آورندگان به واسطه پدرش بود. مهم‌ترین خدمت او به جامعه پویای اسلامی کمک به مخفی شدن رسول خدا(ص) و ابوبکر در غار، در راه مکه و مدینه و تأمین نیازمندی‌های آنان به ویژه خوراک آنان بود. نقش اسماء بیش از یک فرد مطلع بوده و در گمراه کردن تعقیب کنندگان مؤثر بود. ابن اثیر رخدادهای مربوط به هجرت را با تفصیل بیشتر گزارش کرده است. آنان سه روز در غار بودند. اسماء هر روز پس از تاریک شدن هوا برای آنان غذا می‌برد. رفتن به سمت غار هم به بهانه چراندن گوسفند بود.

قریش یکصد شتر و افراد فراوانی را مأمور یافتن رسول خدا و همراهانش کرده بود. و فضای امنیتی شدید بر مسیر مکه به مدینه حاکم بود. گروهی به رهبری ابوجهل خانه‌های مکه را تفتیش می‌کردند وقتی به خانه ابوبکر رسیدند از اسماء پرسیدند، پدرت کجا است؟ اسماء گفت نمی‌دانم؛ ابوجهل سیلی محکمی به گونه اسماء زد.

نیز یکی از افتخارات اسماء این است که او را به «ذات النطاقین» لقب داده‌اند. نطق به معنای کمر بند و پیش‌بند است. چون پیش‌بند خود را دو قسمت کرد و غذای پیامبر را در آن بست و نزد حضرت برد. بعداً با تغییر ارزش‌ها، ذات النطاقین که روزی افتخار بود، توسط شامیان و پیروان معاویه به عنوان لقب منفی و مذمت به کار می‌رفت و مثلاً پسر اسماء را فرزند ذات النطاقین می‌خواندند.

اسماء چندی پس از هجرت رسول خدا، او هم به مدینه

هجرت کرد. گاه درباره فعالیت‌های اجتماعی او مثل شرکت در جنگ یرموک همراه شوهرش زبیر در دوره خلافت عمر گزارش شده است. اما چندی بعد از زبیر جدا شد و تا آخر عمرش با فرزندانش زندگی می‌کرد. او تا سال ۷۳ق و حدود یکصدسال زندگی کرد. اما چند دهه آخر عمرش نابینا و ناتوان شده بود.

دانشمندان رجالی اهل سنت، اسماء را راوی و محدث ثقه و مورد اطمینان دانسته‌اند. او روایات فراوانی نقل کرده است. راویان پرکاری مثل عباد بن عبدالله، عروه بن زبیر و فاطمه بنت منذر از او روایت نقل کرده‌اند. نیز در حوادث فرهنگی و اجتماعی سده اول و دوم هجری صاحب رأی بود و نقش داشت. او زنی فصیح بود و شعر می‌سرود. در رثاء شوهرش زبیر، مرثیه‌ای سروده که در منابع تاریخ درج است. دانش‌های دیگری مثل تعبیر خواب می‌دانست و به دیگران آموزش می‌داد. آیه ۶ در سوره ممتحنه در شأن او نازل شده و اسماء را ضمناً عدالت پیشه و مقسط و غیرظالم به حقوق دیگران می‌خواند.

در مجموع با اینکه تقریباً یک سوم از عمرش را دچار معلولیت و ناتوانی و نابینایی بود ولی همواره در امور اجتماعی و فرهنگی مسلمانان فعال بود. حتی زن بودن او مانع فعالیت‌های او نبود. از اینرو الگوی مناسبی برای توان‌خواهان و معلولین امروزی است.

مآخذ

الکامل فی التاریخ، ابن اثیر، بیروت، دار صادر، ۱۹۶۵م، ج ۲، ص ۱۰۴-۱۰۶؛ الطبقات الکبری، ابن سعد، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۹۹۵م، ج ۷، ص ۳۷۴-۳۷۵؛ دائرة المعارف بزرگ اسلامی، تهران، ۱۳۷۷، ج ۸، ص ۶۱۲-۶۱۳؛ اسد الغایة، ابن اثیر، بیروت، ۱۳۷۷، ج ۵، ص ۳۹۲؛ الثقات، ابن حبان، حیدرآبادکن، ۱۳۹۸ق، ج ۴، ص ۶۳؛ اعلام النساء، کحاله، بیروت، ۱۴۰۴ق، ج ۱، ص ۴۹؛ «اسماء بنت ابی بکر»، سایت مرکز فرهنگ و معارف قرآن www.maarefquran.com

